

socioekonomska tipologija seljačkih gospodarstava s aspekta njihove razvojne i reproduktivne sposobnosti

matija kovačić

kmetijski inštitut
slovenije,
ljubljana, jugoslavija

Autor razrađuje socioekonomsku tipologiju seljačkih gospodarstava, koja slijedi prvenstveno njihov razvoj i reproduktivnu sposobnost. Tipologiju zasniiva na slijedećim polazištima:

— Objekt klasifikacije jest seljačko gospodarstvo kao proizvodna i socijalna jedinica za koju je karakteristična isprepletenost proizvodne i potrošne dimenzije. Unutar seljačke porodice treba razlikovati porodičnu jezgru koja se sastoji iz domaćina (vlasnika) i njegova (njezine) žene (muža) i uzdržanih članova.

— Osnovni kriterij ove tipologije jest aktivnost pojedinih članova porodica, odnosno činjenica jesu li oni zaposleni izvan seljačkog gospodarstva. Dalje je važno i to čine li oni koji su zaposleni izvan gospodarstava porodičnu jezgru.

— Dalji tipološki kriterij jest starost članova porodice. Aktivnost na gospodarstvu ili zaposlenos izvan njega određuju se samo za članove u aktivnoj životnoj dobi (15—65 godina).

Definirano je slijedećih pet tipova seljačkih gospodarstava i tip 6, koji predstavlja vlasnički reziduum nekadašnjeg seljačkog gospodarstva.

Tip 1: Čisto seljačko gospodarstvo. Svi su članovi porodice u aktivnoj životnoj dobi i rade samo na svom gospodarstvu ili su uzdržavani.

Tip 2: Potencijalno čisto seljačko gospodarstvo. Samo oni članovi koji ne čine porodičnu jezgru, zaposleni su izvan gospodarstava. U izuzetnom slučaju u ovu skupinu ulaze i ona gospodarstva na kojima

je od četiriju članova porodične jezgre u aktivnoj životnoj dobi, jedan zaposlen izvan gospodarstva, dok ostala tri čine najmanje dvije pune radne snage.

Tip 3: Mješovito gospodarstvo — Najmanje jedan od proizvodno aktivnih članova porodične jezgre radi isključivo na gospodarstvu, istovremeno je najmanje jedan od tih članova zaposlen izvan gospodarstva.

Tip 4: Dopunsko gospodarstvo — Svi proizvodno aktivni članovi zaposleni su izvan gospodarstva i bave se poljoprivredom isključivo u svoje slobodno vrijeme.

Tip 5: Ostarjelo gospodarstvo — Svi su članovi stariji od 64 godine ali se još uvijek (barem neki od njih) aktivno bave poljoprivredom.

Tip 6: Poljoprivredno neaktivno gospodarstvo — Domaćinstva još posjeduju poljoprivrednu zemlju ali se više ne bave poljoprivredom.

Svrstavanjem i usporedbom oko 450 seljačkih gospodarstava s jednog užeg područja (istraživanog 1981) prema trima različitim tipovima te analizom nekih karakterističnih podataka za ova gospodarstva autor je ilustrirao aplikativnost predložene tipologije.

primljeno listopada 1983.

uvod

—> Opći privredni razvitak društva koji je pratio industrijalizaciju snažno je ubrzao proces deagrarijacije, koji je oduzeo poljoprivredi veliki broj radne snage i umanjio broj seljačkih gospodarstava (ali ne i broj vlasnika zemlje). No ipak deagrarijacija seljačkog stanovništva nije bila totalna. Veliki dio tih ljudi nije posve napustio poljoprivredu nego se u nju uključuje u slobodno vrijeme. Tako »bavljenje poljoprivredom uz zapošljavanje«¹⁾ postaje značajnim oblikom organiziranja poljoprivredne proizvodnje. S tom pojavom stvara se ujedno i poseban tip seljačkog gospodarstva, takozvano mješovito gospodarstvo.

Bavljenje poljoprivredom uz zapošljavanje nije nova pojava. Ona je već odavno prisutna u agrarnom društvu.²⁾ U nas je (osobito u Sloveniji pa i u čitavoj Jugoslaviji) zadobila u posljednjih dvadesetak godina neslućene dimenzije. (Što se Slovenije tiče ocjenjuje se da je taj oblik bavljenja poljoprivredom danas prevladavajući.) Razvojni trendovi pokazuju produžetak tog pravca ne samo u nas. Poznati njemački agrarni ekonomist Werschnitzky³⁾ kaže: »Mnogo toga ukazuju da se radi i o posve novom razvojnem pravcu, da nastaju oblici života i privređivanja koji nisu samo ostatak tradicije nego su i početak jednog novog ruralnog društva.« Sličan stav izražava i francuski sociolog Lacombe⁴⁾ kad kaže da »poljoprivredna proizvodnja postaje sve više porodična, dok porodica postaje sve manje poljoprivredna«.

Kako dakle u razdoblju za kojega pripremamo dugoročne razvojne planove treba računati s jednakom ili čak nešto većom intenzivnošću ove pojave, treba izučiti na koji se način ponašaju pojedini socioekonomski tipovi seljačkih gospodarstava u procesu privrednog i tehnološkog razvitka. S aspekta planiranja razvitka poljoprivrede

bitno je pitanje u tom sklopu je li i u kakvom je opsegu moguće očekivati poboljšanje agrarne strukture, odnosno kako usmjeravati taj proces. U tu svrhu trebalo je za pojedine socioekonomske tipove seljačkih gospodarstava utvrditi proizvodne kapacitete i njihovu ekonomsku relevantnost, te razvojnu i reproduktivnu sposobnost.

Da bismo mogli proučavati ove probleme treba najprije odrediti pojedine socioekonomske tipove seljačkih gospodarstava. Nije dakle slučaj da svako ozbiljno izučavanje mješovite poljoprivrede počinje svrstavanjem seljačkih gospodarstava u socioekonomske skupine. I u našoj su zemlji istraživanja ove pojave odavno započela.⁵⁾ No nisu još savladane sve metodičke dileme oko socioekonomske klasifikacije seljačkih gospodarstava. Dosad je u jugoslavenskom prostoru sastavljeno desetak pristupa socioekonomskoj tipologiji, no ni jedna nema posve dobru klasifikaciju, koja prvenstveno slijedi razvoju i reproduktivnu sposobnost seljačkih gospodarstava. Stoga je u okviru nekih naših istraživanja izvršen još jedan pokušaj socioekonomske tipologizacije seljačkih gospodarstava. Kako je ona sinteza nekih dosadašnjih tipologija znači možda jedan dalji korak dalje u znanstvenoj razradi ove društvene odnosno ekonomske pojave.

polazišta za definiranje socioekonomskih tipova

U vezi sa socioekonomskom tipologizacijom seljačkih gospodarstava u stručnoj literaturi vidljivo je više dilema oko kriterija svrstavanja.

P r v o : što da se uzima osnovnim čimbenikom svrstavanja? Pojedinač, dakle član seljačke porodice, seljačko domaćinstvo ili seljačko gospodarstvo. Postavljam tezu da pri klasificiranju socioekonomskih tipova treba polaziti od unutrašnje jedinstvenosti seljačkog gospodarstva kao proizvodne jedinice i seljačkog domaćinstva kao potrošačke jedinice. Na slovenskom jeziku jedinstvenost obiju ekonomskih funkcija označuje termin »kmetija«, kojega ovde prevodim pojmom »seljačko gospodarstvo«. Gospodarstvo samo bez domaćinstva ne postoji. Porodica (dakle domaćinstvo) vrši i proizvodnu funkciju. Netko može imati zemlju i davati je u zakup, pa na toj osnovi stjecati dohodak, ali taj nema »seljačko gospodarstvo«. On je vlasnik (posjednik) a ne seljak (kmet). Proizvodna funkcija njegova zemljišta postaje funkcionalnim dijelom nekog drugog seljačkog (ili društvenog) gospodarstva. Treba dakle razlikovati vlasništvo i proizvodnu funkciju poljoprivrednog zemljišta. Širenjem zakupa zemljišta sve se više gubi identitet između vlasničke i ekonomske dimenzije seljačkog gospodarstva. S proizvodnog stanovišta sve je značajnije koliko zemlje seljačko gospodarstvo obrađuje, a ne koliko je posjeduje. Ovu više funkcionalnu jedinstvenost seljačkog gospodarstva treba uvijek imati u vidu, bilo u znanstvenom istraživanju, bilo u planiranju razvitka poljoprivrede, bilo u kreiranju agrarne politike. Treba uvažavati da seljačko gospodarstvo na vanjske privredne utjecaje uvijek reagira kao proizvodno-potrošački kompleks. Povećana ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju uvijek nađu odraz u sferi potrošnje i slično.

Pokazalo se ipak da nije moguće posve isključiti aspekt pojedinaca. Porodicu na seljačkom gospodarstvu treba raščlaniti s obzirom na rodbinske odnose pojedinih članova prema kućedomaćinu (gospo-

daru) i s obzirom na odnose pojedinih članova prema zajedničkom domaćinstvu. Porodica na seljačkom gospodarstvu po pravilu je višegeneracijska. Kada djeca domaćina odrastu, jedan je od njih potencijalni nasljednik i taj se po pravilu intenzivnije uključuje u rad na gospodarstvu, i mada on može biti i zaposlen, svoju buduću egzistenciju vezuje za gospodarstvo, pa i svoj dohodak (ako je zaposlen) bar djelomično uključuje u zajednički porodični fond. Drukčije postupaju ostala djeca. Ako nisu zaposlena izvan gospodarstva oni se privremeno još identificiraju s domaćinstvom (dohodak u zajednički fond i novac za osobne potrebe iz zajedničkog fonda) ali pri tome računaju da će, kada se osamostale, dobiti nadoknadu za dio dohotka što su ga svojim radom pridonijeli zajedničkom fondu (miraz). Doduše, danas su takvi slučajevi u nas (u SR Sloveniji) još samo iznimke. Po pravilu, braća potencijalnog nasljednika zapošljavaju se izvan gospodarstva i svoj dohodak troše sami za sebe. Privremeno još žive u zajedničkom domaćinstvu i za uzvrat u slobodnom vremenu pomažu kod poljoprivrednih radova. Ali kad-tad oni se osamostale i po pravilu se odsele s gospodarstva ili bar osnivaju vlastito domaćinstvo. Ni u tom slučaju oni više ne pripadaju seljačkom gospodarstvu, mada mogu povremeno još i pomoći u poljoprivrednim radovima.

Sličan socijalni status imaju i braća domaćina (stričevi), ili drugi srodnici koji su zaposleni ili imaju vlastite dohotke, pa žive kod stare porodice, jer još nisu uspjeli osnovati vlastitu obitelj, odnosno vlastito domaćinstvo. Roditelje domaćina (u pravilu su stariji) treba smatrati uzdržanim osobama, a kada imaju vlastite dohotke obično ih samostalno i troše.

Ukazuje se dakle potreba da unutar porodice na seljačkom gospodarstvu treba razlikovati još i njezinu jezgru. Jezgru seljačke porodice sačinjavaju:

- domaćin i njegov bračni drug,
- nasljednik i njegov bračni drug,
- uzdržavani članovi porodice.

Radi se o socijalnoj jedinici koja osigurava normalnu reprodukciju seljačkog gospodarstva uz promjenu generacija. Za svrstavanje pojedinog seljačkog gospodarstva u socioekonomski tip presudna je aktivnost članova porodične jezgre.

U vezi s tim treba reći još ovo: Socijalni sastav i veličina porodice na seljačkom gospodarstvu po pravilu ne ovisi o veličini samog gospodarstva i vrlo je promjenljiva. Ali zbog većih, odnosno manjih potreba za dohotkom veličina porodice presudno utječe na zapošljavanje pojedinih članova izvan gospodarstva, pa time i na svrstavanje seljačkog gospodarstva u socioekonomski tip.

D r u g o : Na osnovi tako rasčlanjene socijalne komponente seljačkog gospodarstva ukazuje se već i rješenje za dilemu na koji način pri svrstavanju seljačkog gospodarstva u socioekonomske tipove uzimati u obzir činjenicu dvojne aktivnosti. Treba li seljačko gospodarstvo promatrati kao cjelinu ili kao aktivnosti pojedinih članova porodice. Naime, bitna je razlika u tome da li zaposleni pripadaju porodičnoj jezgri ili ne pripadaju.⁶⁾ Naša se tipologija zasniva na tom polazištu. S tog gledišta postavlja se dalje pitanje koliko

radne snage⁷⁾ čini jezgru porodice. Ako naime seljačko gospodarstvo nije dosta veliko da bi se na njemu efektivno uposlili svi radnosposobni članovi porodice, interes je da se poneko od njih zaposli izvan gospodarstva. Stoga treba utvrditi granični broj radne snage koji bi postao kriterijem svrstavanja. Da pokušamo taj broj utvrditi modelno uz pretpostavku normalnih porodičnih prilika i redovite izmjenjene generacija na primjeru dviju razvojnih situacija u porodici:

Situacija A		Situacija B	
Domaćin je mlađi, djeca su maloljetna, živi su i djelomično aktivni i roditelji domaćina		Domaćin je stariji, nasljednik oženjen, roditelji domaćina posve ostarjeli ili nisu više živi	
član porodice	broj radne snage	član porodice	broj radne snage
domaćin	1,0	domaćin i domaćica	0,5 — 1,0
domaćica	0,5	nasljednik supruga	1,0
djeca i roditelji	0,5 — 1,0	nasljednika	0,5
Ukupan broj radne snage	2,0 — 2,5		2,0 — 2,5

Jezgra porodice u normalnim prilikama može dakle sačinjavati najviše dvije i pol radne osobe, ali to je sigurno više nego što može dohodovno efikasno uposliti naše prosječno seljačko gospodarstvo, odnosno najviše što može uposliti, takozvano »porodično gospodarstvo«. Što biva kada broj radne snage porodične jezgre bude ipak veći od 2 do 2,5 osobe i bismo li u tom slučaju svrstali seljačko gospodarstvo u tip mješovitih ako je jedan od članova porodične jezgre zaposlen izvan gospodarstva? Takva situacija može biti naime samo privremenog karaktera.

Ovi primjeri, odnosno situacije ukazuju na to da treba između tipa čistih i tipa mješovitih seljačkih gospodarstava definirati još jedan prijelazni tip za kojega je karakteristična privremenost dvojne aktivnosti članova porodice.

T r e ć e : Najteža dilema, koja ni u našoj tipologiji nije najbolje riješena, jest slijedeća: treba li kao pokazatelj dvojne aktivnosti uzimati kvotu radnog vremena, što ga članovi porodice obave u aktivnostima izvan gospodarstva, ili udio prihoda koji potječe od vanjskog zapošljavanja, ili pak kombinaciju obaju pokazatelja. Ni jedan ni drugi podatak sam za sebe ne može odrediti socioekonomski karakter seljačkog gospodarstva, jer on zavisi od odviše faktora (veličine gospodarstva, proizvodne specijalizacije, broja članova porodice). Osim toga u nas je gotovo nemoguće utvrditi vrijednosti tih pokazatelja na osnovi službenih statističkih podataka. To vrijedi osobito za dohodak. Kod prvog pokazatelja (opseg rada izvan gospodarstva) možemo pouzdano utvrditi tek broj osoba redovito zaposlenih izvan gospodarstva, povremenog rada (npr. traktorima i poljoprivrednim strojevima), međutim praktički tu vrijednost nije moguće utvrditi osim detaljnim anketnim istraživanjem. Stoga smo od-

lučili osloniti našu socioekonomsku tipologiju seljačkih gospodarstava na činjenicu je li netko od porodičnih članova redovito zaposlen izvan gospodarstva i kakav je njegov rodbinski odnos prema domaćinu. Ako je zaposlen jedan od članova porodične jezgre onda to znači da dohodak koji nudi seljačko gospodarstvo nije dovoljan, odnosno da je broj radne snage veći nego što ih gospodarstvo može zaposliti. S druge strane, ako bar jedan od članova porodice radi isključivo na gospodarstvu, što znači da nije redovito zaposlen izvan njega, onda je vjerojatno da gospodarstvo bar ovome omogućuje postizanje zadovoljavajućeg dohotka. S tog stanovišta vjerojatno je zaposlenost članova porodice izvan gospodarstva ipak dosta pouzdan znak ekonomske snage gospodarstva, ili točnije, znak ekonomskog značenja gospodarstva za porodicu.

Treba dakle razlikovati bar dvije skupine mješovitih gospodarstava. Jednu kod koje najmanje jedan član porodice radi isključivo na gospodarstvu a najmanje je jedan član koji pripada jezgri porodice zaposlen izvan gospodarstva, i drugu, u kojoj nema osoba aktivnih isključivo na gospodarstvu.

Za četvrti kriterij svrstavanja uzeli smo starost članova domaćinstva. Naime, utvrđivati zaposlenost ima smisla jedino za osobe koje se nalaze u aktivnoj životnoj dobi, dokle između 15. i 65. godine. Starije osobe, iako su još aktivne u poljoprivredi, ne mogu se više smatrati u punoj radnoj snazi. Osim toga, 65 godina jest i starosna granica za odlazak u mirovinu. Taj kriterij omogućuje i definiranje skupine staračkih gospodarstava, koja su s razvojnog gledišta neperspektivna.

definiranje socioekonomskih tipova seljačkih gospodarstava

Na osnovi prije razmatranih polazišta definirali smo slijedeće socioekonomske tipove seljačkih gospodarstava:

1. čista seljačka gospodarstva

To su ona gospodarstva kod kojih svi članovi porodice u aktivnoj životnoj dobi (15—65) rade isključivo na gospodarstvu ili su uzdržavane osobe (školovanje, JNA, nesposobni za rad). Obavljanje usluga poljoprivrednim strojevima ili stokom ne smatra se djelatnošću izvan gospodarstva.

2. potencijalno čista seljačka gospodarstva

U taj tip svrstavaju se ona gospodarstva kod kojih svi članovi porodične jezgre koji su u aktivnoj životnoj dobi rade isključivo na gospodarstvu ili su uzdržavane osobe. Ostali svi radno sposobni članovi domaćinstva mogu biti zaposleni izvan gospodarstva, odnosno mogu imati drugi redoviti izvor prihoda.

Kao potencijalno čisto seljačko gospodarstvo smatra se i ono koje ga je zaposlen jedan od četiri aktivna člana porodične jezgre, ako ostala tri člana predstavljaju najmanje 2 pune radne snage.

3. mješovita seljačka gospodarstva (gospodarstva s dvojnim izvorom prihoda)

To su ona gospodarstva kod kojih najmanje jedan od proizvodno aktivnih članova porodične jezgre radi isključivo na gospodarstvu i istovremeno je bar jedan od tih članova redovito zaposlen izvan gospodarstva, odnosno ima drugi redoviti izvor prihoda.

4. dopunska seljačka gospodarstva (gospodarstvo je za porodicu samo dopunski izvor prihoda)

To su seljačka gospodarstva kod kojih su svi proizvodno aktivni članovi porodice redovito zaposleni izvan gospodarstva te se poljoprivredom bave samo u slobodno vrijeme ili su uzdržavane osobe. (Domaćica koja nije zaposlena izvan gospodarstva ne smatra se aktivnom isključivo na gospodarstvu ako utroši više od 40% svog radnog vremena za domaćinske poslove. Ako to nije slučaj, gospodarstvo se svrstava u tip 3.)

5. staračka gospodarstva

Na takvu seljačkom gospodarstvu svi su članovi porodice stariji od 64 godine i još se (bar neki) aktivno bave poljoprivredom. Nije bitno imaju li oni još i drugi izvor prihoda.

6. neaktivna poljoprivredna gospodarstva

U takvu grupu svrstavamo sva domaćinstva koja posjeduju poljoprivredno zemljište ali se više ne bave poljoprivredom (izuzev gajenjem povrća i voća za vlastite potrebe). Zemljište su predali u zakup ili ga pak drže neobrađenog.

Takva gospodarstva zapravo su vlasnički realikt nekadašnjeg seljačkog gospodarstva — posljednja razvojna etapa u socioekonomskoj preobrazbi seljačke porodice. Prema našoj definiciji takvo se gospodarstvo — odnosno bolje reći vlasnička jedinica — više ne može smatrati seljačkim gospodarstvom. Definirali smo je kao posebnu skupinu u našoj socioekonomskoj tipologiji seljačkih gospodarstava prije svega zbog toga što ih naša statistika svrstava u grupu »domaćinstva koja imaju poljoprivredno gospodarstvo«.

U vezi s ovom tipologijom treba utvrditi još slijedeće: Socioekonomski tip određen na osnovi ovih kriterija nije statička kategorija. Karakter se seljačkog gospodarstva tokom vremena mijenja kako se mijenja brojnost porodice, starosna i srodnička struktura članova domaćinstva, mogućnost zapošljavanja izvan gospodarstva kao i ekonomska snaga samog seljačkog gospodarstva koja je rezultat promjena u opsegu i unosnosti poljoprivredne proizvodnje. Zbog toga svrstavanje pojedinog seljačkog gospodarstva u jedan ili drugi socioekonomski tip jednom za svagda nije moguće niti bi to imalo smisla. Seljačko gospodarstvo jest dinamični socioekonomski sistem. Ali na osnovi informacije o tome u koji se socioekonomski tip ono svrstava u času promatranja, odnosno izučavanja, može se zaključivati o njegovu daljem razvojnom putu, o njegovoj perspektivi, odnosno o tome kakvim je mjerama moguće usmjeravati njegov razvitak u željenom smieru.

S druge pak strane vremenski prosjek socioekonomske strukture seljačke poljoprivrede može dati pouzdanu predodžbu o ekonomskom položaju grane i o njezinoj razvojnoj sposobnosti, pa može stoga biti jedno od stručnih osnova za donošenje agrarno-političkih odluka i mjera unapređivanja.

usporedna analiza različitih tipologija

U nastavku želimo s pomoću usporedne analize triju različite socioekonomske tipologije ukazati na korisnost tipologije koja je predložena u prethodnom poglavlju, što se izražava kroz različitu kvalitetu informacija o proizvodnim i razvojnim karakteristikama seljačkih gospodarstava. Kao polazište uzeta je naša tipologija pojednostavljena u dvije varijante. U prvoj varijanti definiran je samo tip čistog i tip mješovitog seljačkog gospodarstva, u drugoj varijanti definirani su osim tipa čistog seljačkog gospodarstva još dva tipa mješovitih gospodarstava i tip staračkih gospodarstava, a **treću** varijantu predstavlja naša tipologija. Izvor podataka potječe od inventarizacije seljačkih gospodarstava u okviru jedne regionalne studije izvedene krajem 1980. na jednom užem području Slovenije (Polhograjski Dolomiti), gdje se našlo 420 domaćinstava koja gaje stoku, odnosno drže više od 3 ha⁸⁾ poljoprivrednog zemljišta (tabela 1).

Tabela 1

Socioekonomska struktura seljačkih gospodarstava prema različitim tipološkim varijantama

Socioekonomski tip	V a r i j a n t a			U %
	I	II	III	
	Čista	28,3	24,3	
Potencijalno čista	x	x	x	
Mješovita	71,7	55,2	44,5	
Dopunska	x	14,8	12,9	
Staračka	x	5,7	5,7	
Poljoprivredno neaktivna	x	x	1,9	
Ukupno	100,0	100,0	100,0	

Izdvajanjem staračkih gospodarstava, čija je perspektivnost u pitanju već samo zbog ostarjelosti smanjio se udio čistih seljačkih gospodarstava od 28,4% na 24,3%. Među čistim ima dakle nešto više od 14% staračkih gospodarstava.

Izdvajanjem dopunskih seljačkih gospodarstava u II varijanti opet se ustanovilo da u tipu mješovitih iz I varijante postoji oko 20% gospodarstava kojima poljoprivreda daje samo dopunski dohodak, odnosno oko 77% gospodarstava koja angažiraju punim radnim vremenom bar jednog člana porodice. Daljim izdvajanjem potencijalno čistih iz grupe mješovitih seljačkih gospodarstava (u III varijanti) opet se pokazalo da gotovo peti dio ovih gospodarstava ima mješoviti status vjerojatno samo privremeno, pa ih možemo stoga s proizvodnog i razvojnog aspekta izjednačiti sa čistim. U ukupnom broju

takvih je gospodarstava na izučavanom području gotovo 11%. Raspodjelom skupine dopunskih gospodarstava iz II varijante ustanovljeno je da među njima postoji dobar deseti dio domaćinstva koja se poljoprivredom gotovo više ne bave.

Tabela 2

Prosječan broj uvjetnih grla stoke na gospodarstvu prema varijantnim socioekonomskim tipovima

U %

Socioekonomski tip	V a r i j a n t a		
	I	II	III
Čista	7,6	8,3	8,3
Potencijalno čista	x	x	9,6
Mješovita	5,4	6,2	5,4
Dopunska	x	2,9	2,9
Staračka	x	2,8	2,8
Poljoprivredno neaktivna	x	x	—
Ukupno	6,1	6,1	6,1

Ova nam usporedba pokazuje razlike u opsegu poljoprivredne proizvodnje među socioekonomskim tipovima. (Stočarstvo je na izučavanom području temeljna proizvodna orijentacija.) Između čistih i potencijalno čistih gospodarstava praktično i nema razlike, između mješovitih i čistih, međutim, ta je razlika očita i značajna, kao i razlika između mješovitih i dopunskih seljačkih gospodarstava. Vrlo zorno vidi se i mali opseg proizvodnje na staračkim gospodarstvima. Slične razlike pokazuju i podaci o prosječnoj tržišnosti poljoprivredne proizvodnje na seljačkim gospodarstvima.

Tabela 3

Prosječna tržišnost na seljačkim gospodarstvima prema varijantnim socioekonomskim tipovima⁹⁾

U 000 dinara

Socioekonomski tip	V a r i j a n t a		
	I	II	III
Čista	9,9	10,9	10,9
Potencijalno čista	x	x	14,1
Mješovita	6,8	8,0	6,5
Dopunska	x	3,2	3,7
Staračka	x	3,5	3,5
Poljoprivredno neaktivna	x	x	—
Ukupno	7,7	7,7	7,7

Ova komparacija ukazuje da se detaljnijom razradom socioekonomskih tipova seljačkih gospodarstava može doći do kvalitetnijih informacija o proizvodnim i razvojnim karakteristikama pojedinih skupina seljačkih gospodarstava, što olakšava projekciju i programiranje razvitka poljoprivredne proizvodnje i čini ih realnijima. Na osnovi toga možemo zaključiti da je detaljnije svrstavanje seljačkih gospodarstava prema njihovim socioekonomskim karakteristikama.

kao što je to u predloženoj tipologiji, korisno pa čak i nužno, jer omogućuje precizniju analizu njihovih proizvodnih i razvojnih karakteristika.

Bilješke

- 1) Pokušaj prijevoda slovenskog termina »kmetovanje od službi«.
- 2) Vidi npr. Bach 1971, Werschnitzky 1968.
- 3) Vidi: Werschnitzky V., Fleischhauer E.: **Nebenberufliche Landwirtschaft**, Hamburg; Verlag Paul Parey, Berlin, 1968, str. 75.
- 4) Vidi: P. Lacombe: »Mjesto višestruke aktivnosti poljoprivrednika u dinamici agrarnih struktura u Francuskoj«, **Sociologija sela**, 73/74, str. 164.
- 5) Rezultati najobimnijeg istraživanja su prezentirani u biblioteci Sociologija sela: **Mješovita domaćinstva i seljaci-radnici u Jugoslaviji** (Zagreb 1980).
- 6) Usporedi: V. Puljiz: »Istraživanje poljoprivrede s djelomičnim vremenom u Francuskoj«, **Sociologija sela**, 46 (1974), str. 137—139.
- 7) Radi se o takozvanoj »punoj radnoj snazi (spolnovredna delovna moč — PDM) koja predstavlja radni potencijal jedne osobe u aktivnoj životnoj dobi koja kroz godinu dana radi isključivo na seljačkom gospodarstvu.
- 8) 3 ha poljoprivrednog zemljišta jest vlasnički maksimum za nepoljoprivredna domaćinstva u brdovitom području, kako je to odredio Zakon o poljoprivrednom zemljištu iz 1973.
- 9) Podaci se odnose na 1979.

Socioeconomic Typology of Farms from the Viewpoint of their Development and Reproductive Capability

Summary

The typology was made on the basis of the following starting points:

— Object of classification is farm as a productional and social unit within the production and consumption dimension are intertwined. Inside the farm family there is a family nucleus which consists of the farmer-owner and his (her) wife (husband), and the supported family members.

— The basic criterium of typology is the activity of single family members and the fact whether they are employed off-farm. It is also of utmost importance whether those employed off-farm belong to the family nucleus.

— Further typology criterium is the age of the family members.

Activity on the farm or employment off-farm are determined only for the members in an active period of life (15 — 65 years).

The following 5 types of farms were determined as well as the type 6 which represents the ownership residue of a former farm.

Type 1. Full-time farm: All family members in the active period of life work only on their farm or they are supported.

Type 2. Potentially full-time farm: Only those members of family who do not belong to the family nucleus are employed off-farm.

Exceptionally, those farms on which of the four members of family nucleus in the active period of life one is off-farm and the other three represent at least two full labour forces, could be ranged in this group too.

Type 3. Part-time farm: At least one of the productionally active members of family nucleus works exclusively on the farm; at the same time at least one of these members is employed off-farm.

Социальноэкономическая типология крестьянских хозяйств в аспекте их обмена и воспроизводственных возможностей

Резюме

Автором рассмотрена социальноэкономическая типология крестьянских хозяйств, следуя преимущественно за темпами их развития и воспроизводственными возможностями.

Типология базировалась на следующих исходных пунктах:

— Объектом классификации является крестьянское хозяйство как производственная и социальная единица отличающаяся чередованием производственных и потребительских параметров. Внутри крестьянской семьи необходимо выделить семейную ячейку которая состоит из хозяина (собственника) и его (ее) жены (мужа) и членов находившихся на иждивении.

— Основным критерием этой типологии является активность отдельных членов семьи т. е. факт занятые ли они вне сельскохозяйственного сектора. Кроме того, большое значение имеет факт, входят ли в состав семейной ячейки лица занятые вне сельскохозяйственного сектора.

— Другим типологическим критерием является старость членов семьи. Активность в рамках хозяйства или занятости вне самого хозяйства утверждается только для членов в трудоспособном возрасте (15—65 лет).

Таким образом установлено пять типов крестьянских хозяйств и 6-ой тип являющийся собственническим пережитком крестьянского хозяйства в прошлом.

Тип 1. Чистое крестьянское хозяйство. Все члены семьи в трудоспособном возрасте и заняты только работой в своем хозяйстве или находятся на иждивении.

Тип 2. Потенциально чистое крестьянское хозяйство. Только члены не входящие в семейную ячейку заняты вне хозяйства. За исключением, в эту группу входят и хозяйства, в которых из четырех членов семейной ячейки в трудоспособном возрасте, один член занят вне хозяйства, тогда как остальные три члена приняты в качестве двух полных рабочих сил.

Тип 3. Смешанное хозяйство. Один член (или больше) семейной ячейки в трудоспособном возрасте работает только в хозяйстве, тогда как одновременно один член се-

Type 4. Supplementary farm: All the productionally active members of family are employed off-farm, they are engaged in agriculture exclusively in their free time.

Type 5. Senior farm: All the family members are older than 64 years and they are still (at least some of them) actively engaged in agriculture.

Type 6. Agriculturally non-active farm: Households in possession of agricultural land but which are not engaged in agriculture any more.

By the comparison of classification of about 450 farms from a small region (investigated in 1981.) according to 3 different typologies (2,4 and the defined 6 groups) and by the analysis of several characteristic data on farms, the author has illustrated the applicability of the suggested typology. ●

мейной яйчейки занят вне хозяйства.

Тип 4. Дополнительное хозяйство — Все члены в трудоспособном возрасте заняты вне хозяйства и занимаются сельским хозяйством в свободное время.

Тип 5. Старческое хозяйство — Все члены старше 64 лет однако все еще (некоторые из членов хозяйства) активно занимаются сельским хозяйством.

Тип 6. Неактивное крестьянское хозяйство — Домашние хозяйства располагают сельскохозяйственными участками, однако больше не занимаются работой в сельском хозяйстве.

Классификацией и сравнением около 450 крестьянских хозяйств в рамках более узкого района (обследованного 1981 г.) с тремя различными типами и анализом отличительных данных этих хозяйств, автор показал возможности применения предлагаемой типологии. ●